

Orvos- és gyógyszerészszerkesztők Debrecenben

POGÁNY GYÖRGY

nyugalmazott könyvtárigazgató

bibliofil52@gmail.com

Korunk egyik meghatározó jellemzője a globalizmus, a határokon túlmutató különféle szerveződések és szervezetek – államiak és az államtól elvileg függetlenek – növekvő befolyása, sőt bizonyos értelemben hatalma. Ezek a folyamatok viszont érthetően felerősítik a társadalom önvédelmi reflexeit, amelyeknek egyik formája a lokalitás fontosságának hangsúlyozása, a helyi vonatkozású történések, mozgalmak, értékek megbecsülése és propagálása. A lokalitás elkötelezett hívei a közkönyvtárak, helyismereti gyűjteményekben szolgáltatják az adott szűkebb területre vonatkozó különféle információkat, amelyeknek hordozói lehetnek nyomtatottak, kéziratosak, vizuálisak, hangzók vagy tárgyiak. A helyismereti gyűjtemények megbecsült és fontos dokumentumai a helyi sajtó fennmaradt példányai, és alapvető elvárás a helyismereti gyűjteményektől, hogy eredetiben vagy másolatban szolgáltatni tudják a helyben egykor megjelent periodikumokat. A sajtó a helytörténeti, helyismereti tevékenységnek elsőrangú forrása, nélküle nem lehet feltárni az adott település múltját.

Debrecen méltán büszkélkedhet különösen gazdag történelemmel, olyan történelemmel, amely sokszor szervesen kapcsolódott az országhoz, attól elválaszthatatlan volt. Gondoljunk csak arra, hogy két alkalommal is betöltötte a főváros funkcióját, először 1849-ben, majd 1944–1945 fordulóján. Politikai, közigazgatási szerepe mellett különösen gazdag a város kulturális öröksége, egyeteme és a református kollégium századok óta gyarapítja a magyar művelődés kincsesárát. Nem lehet csodálni, hogy a magyar városok közül Debrecen helyi sajtója különösen gazdag és sok nagyszerű újságíró, szerkesztő munkálkodott az egykori redakciókban. Közülük jó néhányan a magyar irodalomban is meghatározó szerepet töltek be, gondoljunk csak Adyra vagy Móricz Zsigmondra.

Nekik, az egykori szerkesztőknek állított méltó emléket GELLÉR FERENCNÉ DR. KEONCH HAJNALKA, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár nyugalmazott igazgatója. A szerző hosszú ideje foglalkozik városával, sajtótörténeti kutatásaiból 2017-ben már publikált egy

kötetet: *Dongók és dongó fullánkok : fejezet a debreceni élclapirodalom történetéből : 1861–1915, 1953 és 1956 címen adta közre kutatásai eredményét.*

A mostani kötet címe némileg félrevezető. Nem emlékkönyvről, hanem egy jól használható lexikonról és bibliográfiáról van szó. A szerző kötetének egyik fő része a Könyvészet, amelyben a debreceni periodikumok adatai sorakoznak a kezdetektől, 1843-tól 2000-ig. Az egyes lapok legfontosabb adatai követik egymást időrendben a tételekben. A számozott tételek fontos tartozéka az adott lapra vonatkozó alapvető irodalom közlése, összesen 135 kiadvány adatai találhatóak ebben a részben. A kötet második fő része az *Újságírói pályaképek* elnevezésű. Lényegesen terjedelmesebb, a 39. laptól a 219. oldalig terjedően 200 egykori és mai szerkesztő, újságíró életrajzi adatai olvashatók a kötet lapjain. Az egyes szócikkek felépítése a következő: a szerkesztő arcképe, a kép lelőhelye, alapvető életrajzi adatok (születés helye, ideje, elhalálozás helye, ideje, majd a pályakép szöveges ismertetése. Ehhez kapcsolódik az illető legfontosabb, legjellemzőbb műveinek közlése, a személyre vonatkozó irodalom megadása, majd „Elismertsége” megnevezéssel kitüntetései felsorolása. Ettől a sémától természetesen sokszor el kellett térni Gellérnének, egyes személyekről nem lehetett képet felkutatni, másoknál hiányzik a születés vagy az elhalálozás pontos ideje, nem taglalták működését vagy nem ismerték el kitüntetéssel munkásságát. A két fő részt követően található a kiegészítő, ám nagyon is lényeges bibliográfiák és mutatók. A bibliográfiák közül az első a debreceni sajtótörténet válogatott könyvésze, melyben nyomtatott irodalom mellett gépiratos források (egyetemi szakdolgozatok, hagyatékok stb.) adatai is megtalálhatók. A következő bibliográfiai rész a Debreceni tanulmányok címet viseli, ebben nyomtatott források szerepelnek időrendben. Talán könnyebben áttekinthető lett volna a két rész, ha nem külön, hanem egységes szerkezetben közli a szerző. A harmadik bibliográfiai

egység a magyar sajtótörténet válogatott irodalma, szintén kronológikus elrendezésben.

Ezután következnek a mutatók. Az anyag visszakeresését összesen négyféle index könnyíti meg. Az első a debreceni folyóiratok betűrendes mutatója, vagyis Gellérné következetesen alkalmazza azt az alapvető bibliográfiai elvet, hogy a mutatónak ellentétes szerkezetűnek kell lenni, mint a bibliográfiai fő résznek. A második mutató az újságírók, szerkesztők betűrendes jegyzéke, ennek segítségével lehet összegyűjteni, hogy egy-egy szerkesztő működése során mely lapokat editorálta. A sajtótörténeti mutató két részből áll. Ez a mutatórendszer a debreceni sajtótörténetre vonatkozó cikkek, írások szerzőinek nevét tartalmazza, az első rész a kéziratos források feltárását könnyíti meg, a második pedig a nyomtatott írások közreműködőit vetíti ki. Némileg túlbonyolítottnak tűnik ez a mutatórendszer, talán egyszerűbb lett volna egységes betűrendben közölni. És még van egy mutató: ez az újságírói pályaképeket bemutató részhez kapcsolódó szakirodalom szerzőinek visszakeresését teszi lehetővé.

A helytörténeti tevékenységnek sokféle elágazása lehet. A kötetet tanulmányozva kiderült, hogy jól felhasználható a debreceni orvos- és gyógyszerésztörténet egyes aspektusainak mélyebb megismeréséhez. Ez persze érthető, ha figyelembe vesszük, hogy a városban mintegy száz éve folyik orvosképzés. Ez értelemszerűen néhány gyógyszerészi, orvosi lap indítását is indokoltá tette. Az első egy rövid ideig, mindössze néhány napig létező periodikum volt. A 33. tétel a Napi Közlöny, amely 1882. július 20-a és 27-e között látott napvilágot. Tulajdonképpen alkalmi lapról van szó, amely a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Debrecenben tartott XXII. nagygyűlése alkalmából jelent meg. A nagygyűlést, vagy mai kifejezéssel vándorgyűlést rendszerint kétévenként rendezték meg, az elhangzott előadásokból és a program egészének lefolyásáról önálló kötet is készült. A rendezvényeknek helyet adó városok a résztvevőknek valamilyen emlékeztető tudományos könyvet is ajándékoztak. A debreceni gyűlésen is így volt. Mint a kötetben olvashatjuk, a köszöntéskor ZELIZY DÁNIEL (1831–1889) orvos az alábbi szavakkal üdvözölte a megjelenteket: „Nem szemlélhette Debreczen város utatokat tovább anélkül, hogy azt ne mondta volna: jertek ide hazaszereget vezércsillaga után járó vándor-tudósok, jertek az ország szívére!” „Így üdvözölte a gyűlés buzgó titkára, Debreczen hű fia, Zelizy Dániel, a Napi Közlöny homlokán az ország szívébe siető vándorokat, kik 304-en sereglettek össze, hogy a legmagyarabb város haladásának, lakói gyakorlati gondolkozásának és a legmagyarabb cultura fejlődésének örüljenek.”

„Debreczen város és Hajdúvármegye közönsége pedig monographiáikat adták emlékül a gyűlés tagjainak. Debreczennek 920 lapra terjedő egyetemes leírása méltó mű, úgy a nagylelkű adományozó közönséghez mint íróihoz. Húsz szerző különkülön szakszerű munkájának tekinthető e vaskos kötet, melyet Zelizy Dániel ügyes keze szedett s állított össze, ki egyéb, leginkább az iskolákra vonatkozó cikkein kívül Debreczent mint alföldi magyar várost írta le benne.”

A másik kötet is érdekes volt, ez Hajdú-megye leírását tartalmazta, mely 12 szerző munkájaként jelent meg és Varga Géza főorvos szerkesztette. Mint az összefoglaló kötetben olvasható: „E mű különösen azért nevezetes, mert az alakulás és megszilárdulás korszakának küszöbén álló új, akkor még csak öt év óta fennállott törvényhatóság eredetét s rövid történetét tárgyalja s ritka érdekes adatul fog az utókornak szolgálni, a minővel egyetlen más vármegye sem dicsekedhetik.”

Vagyis látható, hogy a Napi Közlönyhöz kapcsolódóan milyen gazdag, sokrétű művelődéstörténeti összefüggést lehetett ismertetni!

A folyóiratokat felsoroló rész 87. tétele az *Orvosok és Gyógyszerészek Lapja*, amely 1930. február 20-án indult és 1938. december hónapig jelent meg REX FERENC, majd MIKÓ GYULA szerkesztésében. Rex Ferenc (Debrecen, 1886. március 17. – Debrecen, 1959. augusztus 2.) gyógyszerész, szakíró, lapszerkesztő volt, 1908-ban a pesti egyetemen gyógyszerész, 1914-ben gyógyszerész doktori oklevelet szerzett. 1912-ben Debrecenben gyógyszerészeti kisüzemet alapított, ebből fejlődött ki a Dr. Rex Chemiai Gyár és Gyógyszernagykereskedés. 1945 után államosították, ebből jött létre a Hajdúsági, a mai Teva Gyógyszergyár. Mikó Gyula (Abrudbánya, 1889. március. 22. – Debrecen, 1951. február 26.) gyógyszerész oklevelet szerzett Kolozsvárott, ahol 1912-ben doktori címhez jutott, majd 1921-ben Budapesten orvosként fejezte be tanulmányait. Tanársegéd lett a debreceni egyetemen, majd az Egyetemi Gyógyszertár igazgatójaként működött, 1927-ben magántanári címet szerzett, 1932-ben törvényszéki vegyészeti szakértő lett. Az *Orvosok és Gyógyszerészek Lapjának* három éven keresztül volt főszerkesztője. A második világháború alatt felsőbb utasításnak eleget téve, Németországba települt, vizsdatérése után először az igazolóbizottság nem akarta működését engedélyezni, majd a bíróság fellebbezése után igazoltnak nyilvánította, ám ellenségei koncepcióos vádak alapján eltávolították az egyetemről. A procedura felőrlötte egészségét és mindössze 62 éves korában elhunyt.

A 100. tételben a Tovább-ról olvashatunk, a Márciusi Front 1938-ban megjelent lapjáról, amelyet egy akkor még orvostanhallgató fiatalember, ZÖLD SÁNDOR szerkesztett. Zöld (Nagyvárad, 1913. május 19. – Buda-

pest, 1951. április 20.) 1939-ben végzett a debreceni egyetem orvosi karán. A berettyóújfalui kórházban dolgozott. Zöld Sándor ekkor már kommunista volt, részt vett az illegális szervezkedésben és 1945 után egyre magasabb beosztásokba került, 1950-ben belügyminiszter lett. 1951-ben Rákosi számon kérte rajta a Márciusi Fronthoz fűződő kapcsolatát és szeméretette az időközben letartóztatott kommunista vezetőkhöz való baráti kötődését. Zöld Sándor a támadás után nem várta meg, amíg az ÁVO letartóztatja: családját meggyilkolta majd öngyilkosságot követett el.

A szerkesztőket ismertető részben a 32. tétel CZEGÉDY MIHÁLY (Hajdúszoboszló, 1859 – Debrecen, 1937) rövid bemutatása. A megye tiszti főorvosa volt és mint ilyen szerkesztette Hajdú vármegye *Hivatalos Lapját*. Azt bizonyítja ez az apró adalék, hogy az orvosi végzettség milyen, sokszor a gyógyítástól távol lévő hivatásra is alkalmassá tehetett valakit.

A 175. számon TARISKA ISTVÁN (Kölcse, 1915. június 28. – Budapest, 1989. február 5.) biográfiája olvasható. Vitathatatlan, hogy a debreceni orvosszerkesztők között ő a legismertebb gyógyító. Az elme- és ideggyógyász professzor az MTA levelező tagja volt, az OPNI főigazgatója. Igaz, amíg idáig eljutott, igencsak küzdelmes pályafutása volt. A második világháborúban fogságba esett, 1945-ben hazatért, és egy rövid ideig szerkesztette a *Néplapot*. 1951-ben koholt vádak alapján letartóztatták és 1954-ig börtönben volt, szabadulása után ívelt felfelé orvosi pályafutása.

A néhány orvosi vonatkozás bemutatása jelzi, hogy a kötet milyen jól használható a szűkebben vett hely-

történeti kutatásokon túl. Ugyanakkor néhány sajnálatos hibára szükséges rámutatnunk. Az életrajzokat képek kísérik, néhány esetben azonban az internet megréfélt a szerzőt, vagyis nem a tárgyalt személy portréja látható. ANTAL GÁBOR kritikus, újságíró (Budapest, 1922. október 15. – 1995. július ?, 3. sz. életrajz) arcképeként az azonos nevű, de a XIX. században élt református püspöké látható. Baranyi Imre irodalomtörténész, szerkesztő (13. életrajz, Furta, 1935. február 4. – Debrecen, 1968. augusztus 20.) mindössze 33 évet élt, képe helyett egy 60 évnél is idősebb férfi portréja szerepel.

ERDÉLYI ISTVÁN (38. életrajz, 1843 körül – 1911) arcképe helyett Erdélyi István régész (1931–2020) portréja látható. A 146. és a 148. életrajzokhoz (S. Szabó József és Szabolcsi Lajos) azonos portré kapcsolódik. A 164. életrajzhoz, Székely Tibor (Budapest, 1908. április 11. – Ágfalva, 1945. január 22.) működéséhez egy másik Székely Tibor, az 1912 és 1988 között élt utazó fotója csatlakozik.

Ezek az apró hibák azonban semmit sem vonnak le a jól használható segédkönyv értékeiből, amely a helyismereti tájékoztató munkán túl jól és haszonnal forgatható a város gyógyszerészei, orvosai munkásságának megismerésében.

[A debreceni újságírók emlékkönyve, 1843–2000 / szerk. Gellér Ferencné Keonch Hajnalka. – [Debrecen] : [Gellér F.-né], cop. 2021. – 266 p. : ill. ; 24 cm]